מִזֶּה עַד מְאֹד וְהוּא בִּכְלַל לָאו זֶה וְהוּא לָשׁוֹן הָרָע וְהוּא הַמְסַפֵּר בְּגַנּוּת חֲבֵירוֹ אַף עַל פִּי שֶׁאָמַר אֱמֶת. אֲבָל הָאוֹמֵר שֶׁקֶר נִקְרָא מוֹצִיא שֵׁם רַע עַל חֲבֵירוֹ. אֲבָל בַּעַל לָשׁוֹן הָרָע זֶה שֶׁיּוֹשֵׁב וְאוֹמֵר כָּךְ וְכָךְ עָשָׂה פְּלוֹנִי וְכָךְ וְכָךְ הָיוּ אֲבוֹתָיו וְכָךְ וְכָךְ שָׁמַעְתִּי עָלָיו וְאָמַר דְּבָרִים שֶׁל גְּנַאי עַל זֶה אָמַר הַכָּתוּב (תהלים יב) יַכְרֵת ה' כָּל שִׂפְתֵי חֲלָקוֹת לָשׁוֹן מְדַבֶּרֶת גְּדוֹלוֹת. אָמְרוּ חֲכָמִים שָׁלֹשׁ עֲבֵירוֹת נִפְרָעִין מִן הָאָדָם בָּעוֹלָם הַזֶּה וְאֵין לוֹ חֵלֶק לָעוֹלָם הַבָּא עֲבוֹדָה זָרָה גִּילוּי עֲרָיוֹת וּשְׁפִיכוּת דָּמִים. וְלָשׁוֹן הָרָע כְּנֶגֶד כֻּלָּם. וְעוֹד אָמְרוּ חֲכָמִים כָּל הַמְסַפֵּר לָשׁוֹן הָרָע כְּאִלּוּ כּוֹפֵר בְּעִיקָּר שֶׁנֶּאֱמַר (שם) אֲשֶׁר אָמְרוּ לִלְשׁוֹנֵנוּ נַגְבִּיר שְׂפָתֵינוּ אִתָּנוּ מִי אָדוֹן לָנוּ. וְעוֹד אָמְרוּ חֲכָמִים שְׁלֹשָׁה לָשׁוֹן הָרָע הוֹרֶגֶת הָאוֹמְרוֹ וְהַמְקַבְּלוֹ וְזֶה שֶׁנֶּאֱמַר עָלָיו וְהַמְקַבְּלוֹ יוֹתֵר מִן הָאוֹמְרוֹ:

sin than this, and it is included in this prohibition. It is slanderous gossip, that is, one who tells demeaning things about his fellow, even though he tells the truth. But one who tells lies is called "one who puts out a bad name" about his fellow. However, [the one who is called] a [habitual] slanderer is one who sits and says, "This is what so-and-so did, and these were his ancestors and I heard such and such about him" and says disparaging remarks about him. About this Scripture says, "May the Lord cut off all smooth lips, the tongue that speaks great things." (Psalms 12:4) The Sages said, "For three sins a person is punished in this world and has no share in the world to come: idolatry, forbidden sexual relations, and murder. And slanderous gossip is equal to all of them." The Sages further stated, "Whoever tells slanderous gossip is as though he denies the existence of God. As it says, 'Who have said, "We will make our tongues strong. Our lips are with us; who is master over us?" ' (ibid., verse 5)". The Sages further said, "Slanderous gossip kills three people: the one who tells it, the one who accepts it, and the one about whom it is said — and the one who accepts it more than the one who tells it.

TOLDOT FOR THURSDAY תולדות ליום חמישי

TORAH תורה

יכוין בקריאת חמשה פסוקים אלו שהם כנגד ה דמילוי הה אחרונה דשם ב"ן לקנות הארת רוח משבת הבאה

שני ו וַיֵּשֶׁב יִצְחָק בִּגְרָר: וישב יצחק בגרר: ז וַיִּשְׁאֲלוּ אַנְשֵׁי הַמָּקוֹם לְאִשְׁתּוֹ וַיֹּאמֶר אֲחֹתִי הִוא כִּי יָרֵא לֵאמֹר אִשְׁתִּי פֶּן־יַהַרְגֻנִי

(6) So Yitzhak lived in Gerar. (7) And when the men of the place asked about his wife, he said, She is my sister, because he was afraid to say "My wife," [for

RASHI רש"י

(ז) **לְאִשְׁתּוֹ.** עַל אִשְׁתּוֹ כְּמוֹ אִמְרִי לִי אָחִי הוּא:

(7) **לאשתו** — *[literally, "to his wife," but here, the prefix* ל *is equivalent to* על *and thus,* לאשתו *means:] "Concerning (*על*) his wife." This is similar to the verse (Genesis 20:13),* אמרי לי אחי הוא *[literally "say to me, He is my brother." But there, the word* לי *is equivalent to* עלי*, "concerning me." Thus, that verse means,] "say* of me*, He is my brother" (see Rashi*

אַנְשֵׁי הַמָּקוֹם עַל־רִבְקָה כִּי־טוֹבַת מַרְאֶה הִוא: וּשְׁאֵילוּ אֲנָשֵׁי אַתְרָא (עַל
עֵיסַק) לְאִתְּתֵיהּ וַאֲמַר אֲחָתִי הִיא אֲרֵי דְחִיל לְמֵימַר אִתְּתִי דִּלְמָא יִקְטְלֻנַנִי אֲנָשֵׁי אַתְרָא עַל
רִבְקָה אֲרֵי שַׁפִּירַת חֵיזוּ הִיא: ח **וַיְהִי כִּי־אָרְכוּ־לוֹ שָׁם הַיָּמִים וַיַּשְׁקֵף**
אֲבִימֶלֶךְ מֶלֶךְ פְּלִשְׁתִּים בְּעַד הַחַלּוֹן וַיַּרְא וְהִנֵּה יִצְחָק מְצַחֵק אֵת
רִבְקָה אִשְׁתּוֹ: וַהֲוָה כַּד סְגִיאוּ לֵיהּ תַּמָּן יוֹמַיָּא וְאִסְתְּכִי אֲבִימֶלֶךְ מַלְכָּא דִּפְלִשְׁתָּאֵי מִן
חֲרַכָּא וַחֲזָא וְהָא יִצְחָק מְחַיֵּיךְ עִם רִבְקָה אִתְּתֵיהּ: ט **וַיִּקְרָא אֲבִימֶלֶךְ לְיִצְחָק**
וַיֹּאמֶר אַךְ הִנֵּה אִשְׁתְּךָ הִוא וְאֵיךְ אָמַרְתָּ אֲחֹתִי הִוא וַיֹּאמֶר אֵלָיו
יִצְחָק כִּי אָמַרְתִּי פֶּן־אָמוּת עָלֶיהָ: וּקְרָא אֲבִימֶלֶךְ לְיִצְחָק וַאֲמַר בְּרַם הָא אִתְּתָךְ
הִיא וְאֵכְדֵּין אֲמַרְתָּ אֲחָתִי הִיא וַאֲמַר לֵיהּ יִצְחָק אֲרֵי אֲמָרִית דִּלְמָא אֵימוּת עֲלַהּ: י **וַיֹּאמֶר**
אֲבִימֶלֶךְ מַה־זֹּאת עָשִׂיתָ לָּנוּ כִּמְעַט שָׁכַב אַחַד הָעָם אֶת־

he said] Lest the men of the place kill me on account of Rivkah, for she is pleasing of appearance. **(8)** And it was, when he had been there for a long time, that Avimelekh, king of the Philistines, peered at the [sealed] window and understood that Yitzhak [must be] playing with his wife, Rivkah. **(9)** So Avimelekh called for Yitzhak, and said: But look! She is your wife! So how could you have said, She is my sister?! Yitzhak said to him: Because I said, Lest I die because of her. **(10)** Avimelekh said: What is this that you have done to us?! The premier of the people nearly slept with your wife, and you would

RASHI **רש"י**

(ח) **כִּי אָרְכוּ.** אָמַר מֵעַתָּה אֵין לִי לְדְאוֹג מֵאַחַר שֶׁלֹּא אָנְסוּהָ עַד עַכְשָׁיו. וְלֹא נִזְהָר לִהְיוֹת נִשְׁמָר: **וַיַּשְׁקֵף אֲבִימֶלֶךְ וְגוֹ'.** רָאָה: מְשַׂמֵּשׂ מִטָּתוֹ: (י) **אַחַד הָעָם.** הַמְיוּחָד בָּעָם זֶה הַמֶּלֶךְ: **וְהֵבֵאתָ עָלֵינוּ אָשָׁם.** אִם

on that verse). **(8) When he had been there for a long time —** *Yitzhak said: "From now on, I do not need to worry, since they have not violated her till now!" And so, Yitzhak no longer took care to be on guard. [Thus, it was then that]* **Avimelekh ... peered [at the (sealed) window] —** *and [since he saw that Yitzhak had sealed up his window, Avimelekh] thereby understood that Yitzhak was cohabiting [with his wife. Avimelekh thus realized that Rivkah was not Yitzhak's sister, but his wife] (See* Nahlat Yaakov, Bereishit Rabbah *64:5).* **(10) אחד העם** *— [means:] The person who is most distinguished (*מיוחד*) among all the people, namely, the king.* **והבאת עלינו אשם** *— [literally, with the verb in the future tense, the verse could be read as: "You will bring guilt upon us." Rather, the verb should be understood as being in the conditional past tense, and*

אִשְׁתֶּךָ וְהֵבֵאתָ עָלֵינוּ אָשָׁם: וַאֲמַר אֲבִימֶלֶךְ מָה דָּא עֲבַדְתָּ לָנָא כִּזְעֵר פּוֹן שָׁכִיב דְּמִיָּחֵד בְּעַמָּא עִם אִתְּתָךְ וְאַיְתֵיתָא עֲלָנָא חוֹבָא:

have brought guilt upon us!

RASHI רש"י

Avimelekh was saying as follows:] "Had I slept with her, you would have brought *guilt upon us!"*

שָׁכַב כְּבָר הֵבֵאתָ אָשָׁם עָלֵינוּ:

PROPHETS Malachi 2 נביאים מלאכי פרק ב

ח **וְאַתֶּם סַרְתֶּם מִן־הַדֶּרֶךְ הִכְשַׁלְתֶּם רַבִּים בַּתּוֹרָה שִׁחַתֶּם בְּרִית הַלֵּוִי אָמַר יְדוָה צְבָאוֹת:** וְאַתּוּ סְטִיתוּן מִן אוֹרְחָא אַתְקַלְתּוּן סַגִּיאִין בְּאוֹרַיְתָא חַבַּלְתּוּן קְיָמָא דְעִם לֵוִי אֲמַר יְיָ צְבָאוֹת: ט **וְגַם־אֲנִי נָתַתִּי אֶתְכֶם נִבְזִים וּשְׁפָלִים לְכָל־הָעָם כְּפִי אֲשֶׁר אֵינְכֶם שֹׁמְרִים אֶת־דְּרָכַי וְנֹשְׂאִים פָּנִים בַּתּוֹרָה:** וְאַף אֲנָא יְהַבִית יַתְכוֹן בְּסִירִין וְחַלָּשִׁין לְכָל עַמָּא כְּמָא דְּלֵיתְכוֹן נָטְרִין יַת אוֹרְחָן דְּתַקְנָן קֳדָמַי וְנָסְבִין אַפִּין בְּאוֹרַיְתָא: י **הֲלוֹא אָב אֶחָד לְכֻלָּנוּ הֲלוֹא אֵל אֶחָד בְּרָאָנוּ מַדּוּעַ נִבְגַּד אִישׁ בְּאָחִיו לְחַלֵּל בְּרִית אֲבֹתֵינוּ:** הֲלָא אַבָּא חַד לְכֻלָּנָא הֲלָא אֱלָהָא חַד בְּרָא יָתָנָא מָא דֵּין נְשַׁקַּר גְּבַר בַּאֲחוֹהִי לְאַפָּסָא קְיָמָא דִּי עִם אֲבָהָתָנָא: יא **בָּגְדָה יְהוּדָה וְתוֹעֵבָה נֶעֶשְׂתָה בְיִשְׂרָאֵל וּבִירוּשָׁלִָם כִּי חִלֵּל יְהוּדָה קֹדֶשׁ יְהוָה אֲשֶׁר אָהֵב וּבָעַל בַּת־אֵל נֵכָר:** שְׁקַרוּ דְּבֵית יְהוּדָה וְתוֹעֲבְתָּא אִתְעֲבִידַת בְּיִשְׂרָאֵל וּבִירוּשְׁלֵם אֲרֵי אֲפִיסוּ דְּבֵית יְהוּדָה נַפְשֵׁהוֹן דַּהֲוָת קַדִּישָׁא קֳדָם יְיָ דְּרַחֵם וְאִתְרְעִיאוּ לְמִסַּב לְהוֹן נְשִׁין בְּנַת פַּלְחֵי כּוֹכְבַיָּא: יב **יַכְרֵת יְדוָה לָאִישׁ אֲשֶׁר**

(8) But you have turned away from that path, you have caused many to stumble in the Torah, you have corrupted the covenant of Levi, said the Lord of Hosts. **(9)** Therefore I have also made you contemptible and base before all the people, just as you have not kept My ways, but have shown partiality in the law. **(10)** Do we not all have one father? Has not one God created us? Why do we deal treacherously, every man against his brother, profaning the covenant of our fathers? **(11)** Yehudah has dealt treacherously, and an abomination is committed in Israel and in Yerushalayim; for Yehudah has profaned the holiness of the Lord that He loves, and has married the daughter of a strange god. **(12)** May

RASHI רש"י

(10) Profaning the covenant of our fathers — *The covenant that the Holy One, blessed be He, made with our fathers at Sinai.* **(11) Yehudah has profaned** — *Itself, which was holy to the Lord.*

(י) **לְחַלֵּל בְּרִית אֲבֹתֵינוּ.** בְּרִית שֶׁכָּרַת הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עִם אֲבוֹתֵינוּ בְּסִינַי: (יא) **חִלֵּל יְהוּדָה.** אֶת עַצְמוֹ שֶׁהָיָה קֹדֶשׁ ה':

יַעֲשֶׂנָּה עֵר וְעֹנֶה מֵאָהֳלֵי יַעֲקֹב וּמַגִּישׁ מִנְחָה לַיהוָה צְבָאוֹת: וְשִׁיצֵי יְיָ לְגַבַּר דְּיַעְבְּדִנָּה בַּר וּבַר בַּר מִקְרֵוי יַעֲקֹב וְאִם כָּהֵן הוּא לָא יְהֵי לֵיהּ מַקְרִיב קוּרְבָּנָא בְּבֵית מַקְדְּשָׁא דַּיְיָ צְבָאוֹת:

the Lord cut off the man that does this, the one who calls and the one who answers from the tents of Yaakov, and the one who presents an offering to the Lord of Hosts.

RASHI רש"י

(12) **The one who calls and the one who answers** — *The "sharp one" among the students, "who answers" [among] the Sages.*

(יב) **עֵר וְעֹנֶה.** עֵר בְּתַלְמִידִים וְעוֹנֶה בַּחֲכָמִים: **וּמַגִּישׁ מִנְחָה.** וְאִם כֹּהֵן הוּא לֹא יִהְיֶה לוֹ בֵּן מַגִּישׁ מִנְחָה:

Who presents an offering — *And if he is a priest, he will not have a son to present an offering.*

Writings Mishlei 5 כתובים משלי פרק ה

יב אָדָם בְּלִיַּעַל אִישׁ אָוֶן הוֹלֵךְ עִקְּשׁוּת פֶּה: בַּר נָשׁ טָלוֹמָא גַּבְרָא עַוְלָא מְהַלֵּךְ בַּעֲקִימוּת פּוּמֵיהּ: יג קֹרֵץ בְּעֵינָיו מוֹלֵל בְּרַגְלָו מֹרֶה בְּאֶצְבְּעֹתָיו: רָמֵז בְּעַיְנוֹי וְתָכֵס בְּרַגְלוֹי וְרָמֵז בְּאֶצְבְּעָתֵיהּ: יד תַּהְפֻּכוֹת ו בְּלִבּוֹ חֹרֵשׁ רָע בְּכָל־עֵת מְדָנִים (קרי מְדָיְנִים) יְשַׁלֵּחַ: וּמִתְהַפֵּךְ בְּלִבֵּיהּ וְחָשֵׁל בִּישְׁתָּא בְּכָל זְמַן תִּגְרֵי רָמֵי: טו עַל־כֵּן פִּתְאֹם יָבוֹא אֵידוֹ פֶּתַע יִשָּׁבֵר וְאֵין מַרְפֵּא: מְטוּל הֵיכְנָא מִן שְׁלֵיָא נֵיתֵי תַּבְרֵיהּ וּמִן שְׁלֵיָא נִתְבַּר וְלָא תֶהֱוֵי לֵיהּ אַסְיוּתָא: טז שֵׁשׁ־הֵנָּה שָׂנֵא יְדֹוָה וְשֶׁבַע תּוֹעֲבוֹת (קרי תּוֹעֲבַת) נַפְשׁוֹ: שִׁית אִינּוּן דְּסָנֵי אֱלָהָא וּבְשֶׁבַע אַסְדֵּית נַפְשֵׁיהּ:

(12) A base person, a man of iniquity, is the one that walks with a contrary mouth. **(13)** That winks with his eyes, that scrapes with his feet, that points with his fingers. **(14)** Contrariness is in his heart, he devises evil continually, he sows discord. **(15)** Therefore his calamity shall come suddenly, he shall be broken suddenly, without remedy. **(16)** There are six things that the Lord hates, and seven which are an abomination to Him.

RASHI רש"י

(12) **That walks with a contrary mouth** — *Who goes about with crooked speech.* (13) **Winks** — *Hints.* **Scrapes with his feet** — *rubbing one against the other.* **Points** — *Also an expression of hinting.* (14) **He devises evil** — *He thinks evil thoughts.* **מדנים** — *Discord.* **He sows** — *Between man and his Creator.* (16) **There are six things that the Lord hates, and seven ...** — *I.e., the seventh also is included with them.*

(יב) **הוֹלֵךְ עִקְּשׁוּת פֶּה.** הַהוֹלֵךְ בַּעֲקִימַת שְׂפָתַיִם: (יג) **קוֹרֵץ.** רוֹמֵז. **מוֹלֵל בְּרַגְלָיו.** מְשַׁפְשֵׁף זֶה עַל זֶה: **וּמוֹרֶה.** לְשׁוֹן רוֹמֵז גַּם כֵּן. (יד) **חֹרֵשׁ רָע.** חוֹשֵׁב מַחֲשָׁבוֹת רָעוֹת: **מְדָנִים.** מְרִיבוֹת: **יְשַׁלֵּחַ.** בֵּין אָדָם לְחַבֵּרוֹ: (טז) **שֵׁשׁ הֵנָּה שָׂנֵא ה' וְשֶׁבַע כּוּ'.** כְּלוֹמַר גַּם הַשְּׁבִיעִי עִמָּהֶם:

Mishnah *Zevahim, chapter 6* משנה זבחים פרק ו

א קָדְשֵׁי קָדָשִׁים שֶׁשְּׁחָטָן בְּרֹאשׁ הַמִּזְבֵּחַ, רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר, כְּאִלּוּ נִשְׁחֲטוּ בַצָּפוֹן. רַבִּי יוֹסֵי בַּר יְהוּדָה אוֹמֵר, מֵחֲצִי הַמִּזְבֵּחַ וְלַצָּפוֹן, כַּצָּפוֹן. מֵחֲצִי הַמִּזְבֵּחַ וְלַדָּרוֹם, כַּדָּרוֹם. הַמְּנָחוֹת הָיוּ נִקְמָצוֹת בְּכָל מָקוֹם בָּעֲזָרָה, וְנֶאֱכָלִין לִפְנִים מִן הַקְּלָעִים לְזִכְרֵי כְהֻנָּה בְּכָל מַאֲכָל לְיוֹם וְלַיְלָה עַד חֲצוֹת: **ב** חַטַּאת הָעוֹף הָיְתָה נַעֲשֵׂית עַל קֶרֶן דְּרוֹמִית מַעֲרָבִית. בְּכָל מָקוֹם הָיְתָה כְשֵׁרָה, אֶלָּא זֶה הָיָה מְקוֹמָהּ. וּשְׁלֹשָׁה דְבָרִים הָיְתָה אוֹתָהּ הַקֶּרֶן מְשַׁמֶּשֶׁת מִלְמַטָּה, וּשְׁלֹשָׁה מִלְמָעְלָה. מִלְמַטָּה, חַטַּאת הָעוֹף וְהַהַגָּשׁוֹת וּשְׁיָרֵי הַדָּם. מִלְמַעְלָה. נְסוּךְ הַמַּיִם

(1) If sacrifices of a higher degree of sanctity are slaughtered on the top of the altar: Rabbi Yosi says: [They are] as though they were slaughtered [on the ground] in the north [and hence valid]; Rabbi Yosi son of Rabbi Yehudah said: From the middle of the altar northward it is regarded as [being slaughtered in] the north [and is valid]; from the middle of the altar southward, as [being slaughtered in] the south. The fistfuls of meal-offerings were taken in any part of the Temple courtyard, and they [the meal-offerings] were eaten within the hangings [of the courtyard], by male priests, prepared in any manner, on that same day and [following] night, until midnight. (2) The sin-offering of a bird was sacrificed [literally, made. The Mishnah does not say "slaughtered," as it was not slaughtered, but had its neck pierced] by the southwest corner. It was fit [if pierced] in any place, but this was its [designated] place [for the application of its blood]. That corner served for three things below, and three things above [below and above in relation to the (*hut hasikra*) red line which surrounded the altar]. Below: for the [blood application of the] sin-offering of the bird, for the presenting [of meal-offerings; before their fistfuls were taken they were brought near, this corner], and for the residue of the blood [after its sprinkling on the altar, of the outer sin-offerings, were poured out at this corner, below the red line]. Above: for the pouring out of water [during the Festival of Sukkot] and wine [accompanying the twice daily *tamid* sacrifices], and for the burnt-offering of a bird when the

רבנו עובדיה מברטנורא

א קדשי קדשים כאילו נשחטו בצפון. דכתיב (שם כ) וזבחת עליו עולותיך ואת שלמיך, כולו כשר לעולה וכולו כשר לשלמים, ואע"ג דעולה טעונה צפון ואין שלמים טעונים צפון: **מחצי המזבח ולצפון כצפון.** דמשמע ליה חציו לעולותיך וחציו לשלמיך. דאי סלקא דעתך כולו לעולה כשר, השתא כולו לעולה אמרת דכשר, כולו לשלמים ששחיטתן בכל מקום מבעיא. ואידך, אצטריך, סלקא דעתך אמינא עולה דדחיק לה מקום, שלא הוכשרו לה שאר הרוחות, ופעמים שהעולות מרובות וצר להם המקום, לפיכך הכשיר להם ראש המזבח, אבל שלמים דלא דחיק להו המקום לא הכשיר להם ראש המזבח, קמשמע לן. והלכה כר' יוסי: **היו נקמצות בכל מקום.** ואינם טעונות צפון. דלא קבע הכתוב מקום לקמיצה: **לפנים מן הנקלעים לזכרי כהונה.** דכתיב (במדבר יח) לכל קרבנם ולכל מנחתם, וסמיך ליה בקודש הקדשים תאכלנו כל זכר יאכל אותו: **ליום ולילה עד חצות.** דילפינן ממנחת לחמי תודה:

ב חטאת העוף היתה נעשית בקרן מערבית דרומית. משום דמנחת חוטא קרויה חטאת, דכתיב במנחת חוטא (ויקרא ה) לא ישים עליה שמן ולא יתן עליה לבונה כי חטאת היא, ומשמע נמי שהחטאת קרויה מנחה, דחטאת נהפכה להיות מנחה בדלי דלות, ומנחה מצינו שטעונה הגשה בקרן מערבית דרומית דכתיב (שם ו) הקרב אותה בני אהרן לפני ה' אל פני המזבח, איזהו רוח שהוא לפני ה' ואל פני המזבח, הוי אומר זו רוח מערבית דרומית, דלפני ה' הוא מערב, ופני המזבח הוא הדרום ששם היה הכבש, ומה מנחה טעונה הגשה בקרן מערבית דרומית, אף חטאת העוף עבודתה בקרן מערבית דרומית, והזאת דמה היא עיקר עבודתה: **בכל מקום היתה כשרה.** למליקתה: **אלא זה היה מקומה.** להזאתה. והכי מפרש לה בגמרא: **מלמטה.** למטה מחוט הסיקרא: **הגשות.** של מנחות קודם קמיצתן, כדכתיב (שם ב)

וְהַיַּיִן וְעוֹלַת הָעוֹף כְּשֶׁהִיא רַבָּה בַּמִּזְרָח: **ג** כָּל הָעוֹלִים לַמִּזְבֵּחַ, עוֹלִין דֶּרֶךְ יָמִין, וּמַקִּיפִין וְיוֹרְדִין דֶּרֶךְ שְׂמֹאל, חוּץ מִן הָעוֹלָה לִשְׁלֹשָׁה דְּבָרִים אֵלּוּ, שֶׁהָיוּ עוֹלִים וְחוֹזְרִים לֶעָקֹב: **ד** חַטַּאת הָעוֹף כֵּיצַד הָיְתָה נַעֲשֵׂית. הָיָה מוֹלֵק אֶת רֹאשָׁהּ מִמּוּל עָרְפָּהּ וְאֵינוֹ מַבְדִּיל, וּמַזֶּה מִדָּמָהּ עַל קִיר הַמִּזְבֵּחַ. שְׁיָרֵי הַדָּם, הָיָה מִתְמַצֶּה עַל הַיְסוֹד. אֵין לַמִּזְבֵּחַ אֶלָּא דָמָהּ, וְכֻלָּהּ לַכֹּהֲנִים: **ה** עוֹלַת הָעוֹף כֵּיצַד הָיְתָה נַעֲשֵׂית, עָלָה בַכֶּבֶשׁ וּפָנָה לַסּוֹבֵב,

east was too heavily occupied [its proper place was the southeast corner, but if many animal burnt-offerings were being sacrificed there, it was offered at the southwest corner, above the red line]. (3) All who ascended the altar ascended on the right [side of the ramp toward the southeast corner], then they went round [the altar, for whatever they had to do, e.g., sprinkling the blood or arranging the woodpile] and descended on the left, the southwest corner, except for these three [the pouring of the water, wine etc., which were done at the southwest corner], who ascended and descended by retracing their steps [by the left i.e., the southwest corner. This is because exposure to smoke was detrimental to the water, the wine and the birds]. (4) How was the sin-offering of a bird sacrifice [performed]? He pierced its head [with his thumb fingernail] at the back of its neck at the level of its throat, but did not sever [the head from the body], and he [held the slaughtered bird and] sprinkled its blood on the wall of the altar; the residue of the blood was pressed out on[to] the base [of the altar]. Only the blood belonged to the altar, while the whole of it belonged to the priests [to be eaten]. (5) How was the burnt-offering of a bird sacrificed? He [the priest] ascended the ramp [only the sin-offering of a bird sacrifice was performed at the base] and turned on the platform, making his way to the southeast corner. He pierced its head

רבנו עובדיה מברטנורא

והגישה אל המזבח: **ושיירי הדם.** של חטאות החיצונות היה שופך אל יסוד דרומי. כדילפינן בפרק איזהו מקומן: **ניסוך המים.** בחג הסוכות: **והיין.** בכל יום. ששם היו השיתין ולא היה אפשר לנסך כי אם שם: **ועולת העוף כשהיא רבה במזרח.** דעיקר מקומה בקרן דרומית מזרחית, מפני שקרובה לבית הדשן לזרוק שם מוראה ונוצה, כדכתיב (ויקרא א) והשליך אותה וגו' אל מקום הדשן. וכשהיא רבה שם, שיש כהנים הרבה באותה הקרן עסוקים בעולות ואין לזה מקום לעמוד בסובב, דעולת העוף נעשית למעלה, בא לו לקרן דרומית מערבית שאף היא סמוכה לבית הדשן יותר משאר שתי קרנות, שבית הדשן סמוך לכבש היה במזרחו של כבש ולדרומו של מזבח: **ג ומקיפין ויורדין דרך שמאל.** מקיפים את המזבח בשביל צרכי עבודה, כגון למתן דמי חטאות ולסידור מערכה או להפך אברים בצנורא, ויורדים במערבו של כבש שהוא שמאל העולין למזבח בעלייתן: **חוץ מן העולה לג' דברים אלו.** הנעשים בקרן מערבית דרומית, שהן ניסוך המים והיין ועולת העוף שכשהוא עולה למזבח פונה לסובב לשמאל באותה הקרן וכשגמר חוזר על עקב דרך עלייתו. בניסוך המים והיין, שמא יתעשנו בעשן המזבח בעוד שהוא פונה דרך ימין ומקיף לשמאל ויפיגו טעמן וריחן, ואנן בעינן תמימים יהיו לכם ונסכיהם שיהיו הנסכים תמימים. ועולת העוף נמי שמא תתעשן ותמות: **ד היה מולק את ראשה.** אוחז שתי גפיה בשתי אצבעותיו זרת וקמיצה של ידו השמאלית, והעוף על גבי ידו ופניו של עוף לצד גב ידו שיהיה העורף למעלה, ומותח צוארו הגרון על רוחב של שתי אצבעותיו אצבע ואמה, ומולק בצפרנו. וזו אחת מעבודת קשות שבמקדש: **ואינו מבדיל.** הראש מן הגוף. אלא חותך שדרה ומפרקת ורוב בשר עמו עד שמגיע לושט או לקנה ונוטל סימן אחד לבדו ומולק. כדכתיב ולא יבדיל: **ומזה מדמה.** אוחז בעוף ומזה. שלא היה מזה לא בכלי ולא באצבע אלא בגופו של עוף **היה מתמצה.** שמקרב בית מליקתו למזבח ודוחקו בקיר והדם מתמצה ויורד ליסוד. דבחטאת העוף כתיב (שם ה) והזה מדם החטאת על קיר המזבח והנשאר בדם ימצה אל יסוד המזבח, איזהו קיר שהשיריים שלו מתמצין ליסוד, הוי אומר זה קיר התחתון, דהיינו מן החוט ולמטה. דאי קיר העליון, דהיינו מן החוטם ולמעלה, פעמים שהיה מתמצה לסובב, כגון שעושה למעלה מן הסובב, שהחוט למטה מן הסובב אמה: **ה עלה בכבש.** לפי שעולת העוף נעשית למעלה, דלא כתיב בעולת העוף יסוד, אלא בחטאת העוף בלבד

בָּא לוֹ לְקֶרֶן דְּרוֹמִית מִזְרָחִית, הָיָה מוֹלֵק אֶת רֹאשָׁהּ מִמּוּל עֶרְפָּהּ וּמַבְדִּיל, וּמְמַצֶּה אֶת דָּמָהּ עַל קִיר הַמִּזְבֵּחַ. נָטַל אֶת הָרֹאשׁ, וְהִקִּיף בֵּית מְלִיקָתוֹ לַמִּזְבֵּחַ, וּסְפָגוֹ בַּמֶּלַח, וּזָרָקוֹ עַל גַּבֵּי הָאֵשִׁים, בָּא לוֹ לַגּוּף וְהֵסִיר אֶת הַמֶּרָאָה וְאֶת הַנּוֹצָה וְאֶת בְּנֵי מֵעַיִם הַיּוֹצְאִים עִמָּהּ, וְהִשְׁלִיכָן לְבֵית הַדֶּשֶׁן. שִׁסַּע וְלֹא הִבְדִּיל. וְאִם הִבְדִּיל, כָּשֵׁר. וּסְפָגוֹ בַּמֶּלַח, וּזָרָקוֹ עַל גַּבֵּי הָאֵשִׁים: **ו** לֹא הֵסִיר לֹא אֶת הַמֶּרָאָה וְלֹא אֶת הַנּוֹצָה וְלֹא אֶת בְּנֵי מֵעַיִם הַיּוֹצְאִין עִמָּהּ וְלֹא סְפָגוֹ בַּמֶּלַח, כָּל שֶׁשִּׁנָּה בָהּ מֵאֵחַר שֶׁמִּצָּה אֶת דָּמָהּ, כָּשֵׁרָה. הִבְדִּיל בַּחַטָּאת וְלֹא הִבְדִּיל בָּעוֹלָה, פְּסוּלָה. מִצָּה דַם רֹאשׁ וְלֹא מִצָּה דַם הַגּוּף, פְּסוּלָה. מִצָּה דַם הַגּוּף וְלֹא מִצָּה דַם רֹאשׁ, כְּשֵׁרָה: **ז** חַטַּאת הָעוֹף שֶׁמְּלָקָהּ שֶׁלֹּא לִשְׁמָהּ, מִצָּה דָמָהּ שֶׁלֹּא לִשְׁמָהּ, אוֹ שֶׁלֹּא לִשְׁמָהּ וְשֶׁלֹּא לִשְׁמָהּ, אוֹ שֶׁלֹּא לִשְׁמָהּ וְלִשְׁמָהּ, פְּסוּלָה. עוֹלַת הָעוֹף, כְּשֵׁרָה, וּבִלְבַד שֶׁלֹּא

at the back of the neck, and severed it [by piercing both the windpipe and the gullet (see Hullin 21b)], pressing out its blood onto the wall of the altar. He would then take the head, turning the part where it was pierced to the altar [he would press it against the wall, to drain out all the blood], pour on salt, and throw it onto the [altar] fire [of the burnt offerings, which were being burnt on the altar]. Then he would come to the body, remove the crop, the feathers [i.e., with a knife he cuts an opening around the crop, like a window and removes the crop together with the feathers on that part of the skin], along with the entrails that came out with it [with the crop, as he removed this], and throw them on to the ash depository. He split [the body along its back between the wings], but did not sever it, but if he did sever it, it is [still] valid. Then he poured on salt, and threw it onto the [altar] fire. **(6)** If he did not remove the crop or the feathers or the entrails which came out with it, and he did not pour on salt, or made any other deviation after he had pressed out the blood, it is valid. If he severed the sin-offering [bird by piercing both organs of the throat] or did not sever the burnt-offering, it is not valid. If he pressed out the blood of the head, but not the blood of the body, it is not valid; the blood of the body, but not the blood of the head, it is valid. **(7)** If he pierced a bird sin-offering for the sake of something else [e.g., with the intent that it should be a burnt-offering]: if he pressed out its blood for the sake of something else, or [if at the beginning of the piercing he pierced it] for its own sake and [at the end of the piercing] for the sake of something else, or [at the beginning] for the sake of something else and [at the end] for its own sake, it is not valid. A burnt-offering of a bird is valid [in such circumstances], but it does not free its owner of his obligation. If a sin-offering of a bird or a

רבנו עובדיה מברטנורא

ובבהמה איפכא, דחטאת בהמה נעשית למעלה דכתיב בה קרנות המזבח, ועולת בהמה למטה דכתיב (שם ד) אל יסוד מזבח העולה, תלה היסוד בעולה: **בא לו לקרן דרומית מזרחית.** לפי שהיא קרובה לבית הדשן ששם משליך המוראה והנוצה: **ממול ערפה.** מול הרואה את ערפה והוא אחורי הצואר ואע"פ שלא נאמר בעולה מול עורף, למדנו בה מול עורף מחטאת: **ומבדיל** חותך שני סימנים. דמדכתיב בחטאת העוף ולא יבדיל, למדנו שבעולת העוף מבדיל: **והקיף בית מליקתו למזבח.** מקרב ודוחק בית המליקה בקיר המזבח כדי שיתמצה הדם: **וספגו במלח.** לשון שאיבה ולקיחה, כמו סופג את הארבעים, אף כאן נותן עליו מלח כדי שיהא הראש מושך ומקבל המלח. פירוש אחר, ספגו בגימ"ל כמו ספקו בקו"ף, לשון ויספוק את כפיו (במדבר כד): **מוראה.** זפק: **נוצה.** קודר בו כמין ארובה ונוטל כל העור והנוצה שכנגד הזפק עם הזפק ומשליך: **שסע.** את העוף בין אגפים ולא היה מבדיל: **ו הבדיל בחטאת.** שמלק שני סימנים בחטאת: **ולא הבדיל בעולה.** שמלק בה סימן אחד: **פסולה.** דכל שינוי שהוא לפני עבודת הדם פסול: **ולא מיצה דם הגוף פסולה.** דעיקר דמים בגוף הוא דשכיחי: **ז חטאת העוף שמלקה שלא לשמה.** מליקה בעוף במקום שחיטה בבהמה. ומיצוי בעוף במקום זריקת הדם בבהמה. והמחשבה הפוסלת בשחיטה וזריקת דם בבהמה,

עֶלְתָּה לַבָּעָלִים. אֶחָד חַטַּאת הָעוֹף וְאֶחָד עוֹלַת הָעוֹף שֶׁמְּלָקָן וְשֶׁמִּצָּה דָּמָן לֶאֱכוֹל דָּבָר שֶׁדַּרְכּוֹ לֶאֱכוֹל, לְהַקְטִיר דָּבָר שֶׁדַּרְכּוֹ לְהַקְטִיר, חוּץ לִמְקוֹמוֹ, פָּסוּל, וְאֵין בּוֹ כָּרֵת. חוּץ לִזְמַנּוֹ, פִּגּוּל, וְחַיָּבִין עָלָיו כָּרֵת, וּבִלְבַד שֶׁיִּקְרֵב הַמַּתִּיר כְּמִצְוָתוֹ. כֵּיצַד קָרֵב הַמַּתִּיר כְּמִצְוָתוֹ. מָלַק בְּשִׁתִּיקָה וּמִצָּה הַדָּם חוּץ לִזְמַנּוֹ, אוֹ שֶׁמָּלַק חוּץ לִזְמַנּוֹ וּמִצָּה הַדָּם בְּשִׁתִּיקָה, אוֹ שֶׁמָּלַק וּמִצָּה הַדָּם חוּץ לִזְמַנּוֹ, זֶה שֶׁקָּרֵב הַמַּתִּיר כְּמִצְוָתוֹ. כֵּיצַד לֹא קָרֵב הַמַּתִּיר כְּמִצְוָתוֹ. מָלַק חוּץ לִמְקוֹמוֹ וּמִצָּה הַדָּם חוּץ לִזְמַנּוֹ, אוֹ שֶׁמָּלַק חוּץ לִזְמַנּוֹ וּמִצָּה הַדָּם חוּץ לִמְקוֹמוֹ, (אוֹ שֶׁמָּלַק וּמִצָּה הַדָּם חוּץ לִמְקוֹמוֹ), חַטַּאת הָעוֹף שֶׁמְּלָקָהּ שֶׁלֹּא לִשְׁמָהּ וּמִצָּה דָּמָהּ חוּץ לִזְמַנָּהּ, אוֹ שֶׁמְּלָקָהּ חוּץ לִזְמַנָּהּ וּמִצָּה דָּמָהּ שֶׁלֹּא לִשְׁמָהּ, אוֹ שֶׁמְּלָקָהּ וּמִצָּה דָּמָהּ שֶׁלֹּא לִשְׁמָהּ, זֶה הוּא שֶׁלֹּא קָרֵב הַמַּתִּיר כְּמִצְוָתוֹ. לֶאֱכוֹל כַּזַּיִת בַּחוּץ

burnt-offering of a bird were pierced or if its blood were pressed out [with the intention] of eating that which is normally eaten [i.e., in the case of a sin-offering] or to burn that which is normally burnt [i.e., in the case of a burnt-offering] outside the courtyard of the Temple, it is invalid, but [eating it] does not involve *karet*; [if with the intention of eating it] after the proper time, it is *pigul* and [eating it] involves *karet*, provided that the *matir* was offered in accordance with the regulations. How does he offer the *matir* according to regulations? If he pierced it in silence and pressed the blood [with the intent of offering it (the burnt-offering) on the altar or eating of it (the sin-offering)] after the proper time; or if he pierced it [with the intent of offering the burnt-offering or eating the sin-offering] after the proper time and pressed the blood in silence; or if he pierced it and pressed out the blood [with the intent of offering the burnt-offering or eating the sin-offering] after the proper time — in these cases he offered the *matir* according to regulations [since there were no other disqualifying defects in the service]. How does one offer the *matir* not according to regulations? If he pieced it [with the intent of eating or offering it] outside the Temple courtyard bounds and pressed out the blood [with the intent of eating or offering it] outside the bounds, or if he pierced it [with the intent of eating or offering] after the proper time [normally causing the sacrifice to become *pigul*] but pressed out the blood [with the intent of eating or offering,] outside the bounds [an additional disqualifying intent]; [the words "or if he pierced it and pressed out the blood outside the bounds;" does not appear in many versions (see Shinuy Nishaot of Rabbi Bezalel Ashkenazi)] or if he pierced a bird sin-offering not for its sake [i.e., with the intent of a burnt-offering] and pressed out the blood [with the intent of eating the bird] after the proper time; or if he pierced it [with the intent of eating from it] after the proper time and [then] pressed out the blood not for its sake [an additional disqualifying intent]; [the words "or if he pierced it and pressed out the blood not for its own sake;" does not appear in many versions (see Shinuy Nishaot of Rabbi Bezalel Ashkenazi)]: in these cases he did not offer the *matir* according to regulations [since besides the improper thought of eating it outside its time limit, the thought which ordinarily causes a sacrifice to become *pigul*, there is an additional disqualification in the sacrifice]. [If he intended] to eat [an amount] as much as the size of an olive outside the Temple bounds [and an amount] as much as the size of an olive on the

רבנו עובדיה מברטנורא

פוסלת במליקה ובמיצוי הדם בעוף. אבל קבלה והלוך אין בעוף: **עולת העוף כשרה.** כדתנן בריש פרק קמא גבי בהמה, כל הזבחים שנזבחו שלא לשמן כשרים אלא שלא עלו לבעלים לשם חובה חוץ מן הפסח ומן החטאת: **לאכול דבר שדרכו לאכול.** חטאת העוף: **להקטיר דבר שדרכו להקטיר.** עולת העוף: **שלא לשמה.** אין מוציא עולה

וְכַזַּיִת לְמָחָר, כַּזַּיִת לְמָחָר וְכַזַּיִת בַּחוּץ, כַּחֲצִי זַיִת בַּחוּץ וְכַחֲצִי זַיִת לְמָחָר, כַּחֲצִי זַיִת לְמָחָר וְכַחֲצִי זַיִת בַּחוּץ, פָּסוּל, וְאֵין בּוֹ כָּרֵת. אָמַר רַבִּי יְהוּדָה, זֶה הַכְּלָל, אִם מַחֲשֶׁבֶת הַזְּמַן קָדְמָה לְמַחֲשֶׁבֶת הַמָּקוֹם, פִּגּוּל, וְחַיָּבִין עָלָיו כָּרֵת. וְאִם מַחֲשֶׁבֶת הַמָּקוֹם קָדְמָה לְמַחֲשֶׁבֶת הַזְּמַן, פָּסוּל, וְאֵין בּוֹ כָּרֵת. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים, זֶה וָזֶה פָּסוּל, וְאֵין בּוֹ כָּרֵת. לֶאֱכוֹל כַּחֲצִי זַיִת וּלְהַקְטִיר כַּחֲצִי זַיִת, כָּשֵׁר, שֶׁאֵין אֲכִילָה וְהַקְטָרָה מִצְטָרְפִין:

following day [after its prescribed time, or an amount] as much as the size of an olive on the following day [and an amount] as much as the size of an olive outside the bounds; half as much as the size of an olive outside the bounds [and] half as much as the size of an olive on the following day; half as much as the size of an olive on the following day [and] half as much as the size of an olive outside the bounds, [the sacrifice] is not valid, and [eating it] does not involve *karet* [since there is an additional disqualification in the sacrifice]. Rabbi Yehudah said: This is the general rule: Where the [wrongful] intention of time precedes that of place, [the sacrifice] is *pigul*, and involves *karet*. But if the [wrongful] intention of place precedes that of time, it is unfit and does not involve *karet*. But the Sages maintain: In both cases [the sacrifice is] not valid and does not involve *karet*. [If one intends] to eat half as much as an olive [outside the bounds or after the proper time, and] to offer [on the altar] half as much as an olive [similarly], it is [a] valid [sacrifice], for eating and burning do not combine [the two half-olives].

רבנו עובדיה מברטנורא

מידי פגול, לפי שהיא כשרה שלא לשמה. וכולה מתניתין מפורשת לעיל פרק ב':

Gemara *Zevahim 64b*

גמרא זבחים דף סד:

תָּנוּ רַבָּנָן (ויקרא ה) וְהִזָּה מִדַּם הַחַטָּאת מִגּוּף הַחַטָּאת הָא כֵּיצַד אוֹחֵז בְּרֹאשׁ הַקָּנֶה וּבַגּוּף וּמַזֶּה עַל קִיר הַמִּזְבֵּחַ וְלֹא עַל קִיר הַכֶּבֶשׁ וְלֹא עַל קִיר הַהֵיכָל וְלֹא עַל קִיר אוּלָם וְאֵיזֶה זֶה קִיר הַתַּחְתּוֹן. אוֹ אֵינוֹ אֶלָּא קִיר הָעֶלְיוֹן. וְדִין הוּא וּמַה בְּהֵמָה שֶׁעוֹלָתָהּ לְמַטָּה חַטָּאתָהּ לְמַעְלָה. עוֹף שֶׁעוֹלָתוֹ לְמַעְלָה אֵינוֹ דִּין שֶׁחַטָּאתוֹ לְמַעְלָה תַּלְמוּד לוֹמַר (שם) וְהַנִּשְׁאָר בַּדָּם יִמָּצֵה אֶל יְסוֹד הַמִּזְבֵּחַ. קִיר שֶׁהַשִּׁירַיִם שֶׁלּוֹ מִתְמַצִּין

Our Rabbis taught: "And he will sprinkle from the blood of the [bird] sin-offering;" (Leviticus 5:9) [that means] with the body of the sin-offering [the blood is not sprinkled from a vessel or with one's finger]. How is it done? He [the priest] grasps the edge of the windpipe and the body [of the bird] and sprinkles [its blood] on the wall of the altar, but not on the wall of the ramp, nor on the wall of the *Heikhal*, nor on the wall of the *Ulam* [the hall leading into the *Heikhal* i.e., the interior of the Temple]; and which [wall] is meant? The lower wall [below the red line]. Yet perhaps it is not so, but rather on the upper wall, and that is indeed logical: for if [the blood of] an animal sin-offering is [sprinkled] above [the red line], even though [that of] an animal burnt-offering is sprinkled below, surely [the blood of] a bird sin-offering is [sprinkled] above, since even [the blood of] a bird burnt-offering is [sprinkled] above? Therefore it states, "And the remainder of the blood will be pressed out to the base of the altar," (ibid.) [which implies that it must be sprinkled on] a wall where the residue will drain down to the base. And which

לְיִסּוֹד וְאֵיזֶה זֶה קִיר הַתַּחְתּוֹן. וְנֵעָבִיד מֵעִלָּאֵי וְהָדָר נֵעָבִיד מִתַּתָּאֵי אָמַר רָבָא מִי כְּתִיב יַמְצֶה יִמָּצֵה כְּתִיב דְּמֵמֵילָא מַשְׁמַע. אָמַר מַר זוּטְרָא בַּר טוּבְיָה אָמַר רַב כֵּיצַד מוֹלְקִין חַטָּאת הָעוֹף אוֹחֵז גַּפָּיו בְּשְׁתֵּי אֶצְבָּעוֹת וּשְׁתֵּי רַגְלָיו בְּשְׁתֵּי אֶצְבָּעוֹת וּמוֹתֵחַ צַוָּארָהּ עַל רוֹחַב גּוּדָּלוֹ וּמוֹלֵק. בְּמַתְנִיתָא תָּנָא צִיפָּרָא מְלָבֵר אוֹחֵז גַּפָּיו בְּשְׁתֵּי אֶצְבָּעוֹת וּשְׁתֵּי רַגְלֶיהָ בְּשְׁתֵּי אֶצְבָּעוֹת וּמוֹתֵחַ צַוָּארָהּ עַל רוֹחַב שְׁתֵּי אֶצְבְּעוֹתָיו וּמוֹלֵק וְזוּ הִיא עֲבוֹדָה קָשָׁה שֶׁבַּמִּקְדָּשׁ זוּ הִיא וְתוּ לֹא וְהָאֵיכָא קְמִיצָה וַחֲפִינָה אֶלָּא אֵימָא זוּ עֲבוֹדָה קָשָׁה מֵעֲבוֹדוֹת קָשׁוֹת שֶׁבַּמִּקְדָּשׁ:

is that? The lower wall [for if he sprinkled it on the upper wall, it might drain onto the *sovev* — the terrace around the altar and not onto the base]. Yet let us [first] perform it above, and then below [i.e., sprinkle the blood on the upper wall, and then drain out the rest on the lower wall]? Rava said, Is then *yamzeh* [he should press] written? Surely *yimmazeh* [will be pressed] is written, which implies of its own accord [the blood must be sprinkled in such a manner that it will then naturally drain down onto the base]. Mar Zutra bar Tovyah said in Rav's name, How is the bird sin-offering pierced? He grasps its two wings in two fingers, and its two legs in two fingers, stretches its neck over the width of his thumb and pierces [with his nail]. In a *beraita* it was taught: The bird is without [it is grasped face down in the palm of the hand, so that its nape is uppermost]. He holds its wings in two fingers and its two legs with two fingers, stretches its neck over the width of two fingers, and pierces [with his nail]; and this was the most difficult rite in the Temple. This and no other? Surely there were *kemitzah* and *hafinah* [the taking of the fistful of meal-offerings and the taking of the two hands full of incense on Yom Kippur]. Say rather, this was one of the difficult rites in the Temple.

זוהר תולדות קמ"ד ע"ב

דְּבָר אַחֵר וַיֹּאמֶר כְּמָה דְּאַתְּ אָמַר (שמות טו) וַיֹּאמֶר אִם שָׁמוֹעַ תִּשְׁמַע לְקוֹל יְיָ אֱלֹהֶיךָ אוּף הָכָא וַיֹּאמֶר לֹא יַעֲקֹב יֵאָמֵר עוֹד שִׁמְךָ כִּי אִם יִשְׂרָאֵל כְּדֵין אִתְעֲטָר יַעֲקֹב בְּדַרְגֵּיהּ לְמֶהֱוֵי כְּלָא דַּאֲבָהָן מַה כְתִיב וַיְבָרֶךְ אוֹתוֹ שָׁם. מָאי וַיְבָרֶךְ אוֹתוֹ שָׁם דְּאוֹדֵי לֵיהּ עַל כֻּלְּהוּ בִּרְכָאן דְּבָרְכֵיהּ אֲבוּי. רַבִּי שִׁמְעוֹן פָּתַח וְאָמַר (משלי טז) בִּרְצוֹת יְיָ דַּרְכֵי אִישׁ גַּם אוֹיְבָיו יַשְׁלִים אִתּוֹ. תָּא חֲזֵי כַּמָּה אִית לֵיהּ לְבַר נָשׁ לְאִתְּתָקְנָא שְׁבִילוֹי בֵּיהּ בְּקָדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא בְּגִין לְמֶעְבַּד פִּקּוּדֵי דְאוֹרַיְיתָא דְּהָא אוּקְמוּהָ דְּוָדַאי תְּרֵי מַלְאָכִין שְׁלִיחָן אִית לְבַר נָשׁ מִלְעֵילָּא לְאִזְדַּוּוגָא בַּהֲדֵיהּ חָד לִימִינָא וְחָד לִשְׂמָאלָא וְאִינּוּן סָהֲדִין בֵּיהּ בִּבַר נָשׁ בְּכָל מַה דְּאִיהוּ עָבִיד דְּאִינּוּן מִשְׁתַּכְּחֵי תָּמָן וְקָרֵינָן לוֹן יֵצֶר טוֹב וְיֵצֶר רַע אָתֵי בַּר נָשׁ לְאִתְדַּכָּאָה מִלְּמֶעְלָה לְהִתְחַבֵּר עִמּוֹ, אֶחָד לְיָמִין וְאֶחָד לִשְׂמֹאל. וְהֵם מְעִידִים עַל הָאָדָם בְּכָל מַה שֶּׁהוּא עוֹשֶׂה, שֶׁהֵם נִמְצָאִים שָׁם. וְקוֹרְאִים לָהֶם יֵצֶר טוֹב וְיֵצֶר הָרַע. בָּא הָאָדָם לְהִטָּהֵר, וְלַעֲסוֹק בְּמִצְוֹת הַתּוֹרָה, אוֹתוֹ יֵצֶר הַטּוֹב שֶׁנִּתְחַבֵּר בּוֹ כְּבָר, הוּא

תרגום הזוהר

פֵּרוּשׁ אַחֵר. וַיֹּאמֶר פֵּרוּשׁוֹ, כְּמוֹ שֶׁאַתָּה אוֹמֵר, (שמות ט"ו) וַיֹּאמֶר אִם שָׁמוֹעַ תִּשְׁמַע לְקוֹל ה' אֱלֹהֶיךָ, אַף כָּאן, וַיֹּאמֶר, פֵּרוּשׁוֹ, שֶׁעוֹרְרוֹ וְאָמַר, לֹא יֵאָמֵר עוֹד שִׁמְךָ יַעֲקֹב כִּי אִם יִשְׂרָאֵל, אָז הִתְעַטֵּר יַעֲקֹב בְּמַדְרֵגְתּוֹ כְּדֵי לִהְיוֹת הַכְּלָל שֶׁל הָאָבוֹת. מַה כָּתוּב וַיְבָרֶךְ אוֹתוֹ שָׁם. מַהוּ וַיְבָרֶךְ אוֹתוֹ שָׁם, שֶׁהוֹדָה לוֹ עַל כָּל הַבְּרָכוֹת שֶׁבֵּרְכוֹ אָבִיו. רַבִּי שִׁמְעוֹן פָּתַח וְאָמַר, (משלי ט"ז) בִּרְצוֹת ה' דַּרְכֵי אִישׁ גַּם אוֹיְבָיו יַשְׁלִים אִתּוֹ. בֹּא וּרְאֵה, כַּמָּה יֵשׁ לוֹ לָאָדָם לְתַקֵּן דְּרָכָיו בּוֹ, בַּקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, כְּדֵי לְקַיֵּם מִצְוֹת הַתּוֹרָה, כִּי הֶעֱמִידוּהוּ שְׁנֵּדַאי, שְׁנֵי מַלְאָכִים שְׁלִיחִים יֵשׁ לָאָדָם

וּלְאִשְׁתַּדְּלָא בְּפִיקּוּדֵי אוֹרַיְיתָא הַהוּא יֵצֶר טוֹב דְּאִזְדַּוֵּג בֵּיהּ כְּבַר אִיהוּ אִתְּתְקַף עַל הַהוּא יֵצֶר הָרָע וְאִשְׁתְּלִים בַּהֲדֵיהּ וְאִתְּהֲפִיךְ לֵיהּ לְעַבְדָּא וְכַד בַּר נָשׁ אָזִיל לְאִסְתַּאֲבָא הַהוּא יֵצֶר הָרָע אִתְּתְקַף וְאִתְגְּבָר עַל הַהוּא יֵצֶר טוֹב וְהָא אוֹקִימְנָא וְדָאי כַּד הַהוּא בַר נָשׁ אָתֵי לְאִתְדַּכָּאָה כַּמָּה תַּקִּיפוּ אִתְּתְקַף בַּר נָשׁ וְכַד אִתְגְּבָר הַהוּא יֵצֶר טוֹב כְּדֵין אוֹרַיְיתָא יַשְׁלִים אִתּוֹ דְּהַהוּא יֵצֶר הָרָע אִתְכְּפְיָיא קָמֵיהּ דְּיֵצֶר טוֹב. וְעַל דָּא אָמַר שְׁלֹמֹה (משלי יב) טוֹב נִקְלֶה וְעֶבֶד לוֹ. מָאי וְעֶבֶד לוֹ דָּא יֵצֶר הָרָע וּכְדֵין כַּד אָזִיל בַּר נָשׁ בְּפִקּוּדֵי אוֹרַיְיתָא כְּדֵין גַּם אוֹיְבָיו יַשְׁלִים אִתּוֹ דָּא יֵצֶר הָרָע וּדְאָתֵי מִסְטְרוֹי. תָּא חֲזֵי בְּגִין דְּיַעֲקֹב אַבְטַח בֵּיהּ בְּקֻדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא וְכָל אָרְחוֹי הָוֹו לִשְׁמֵיהּ עַל דָּא אוֹיְבָיו יַשְׁלִים אִתּוֹ וְדָא דָּא סָמָאֵ"ל חֵילָא וְתוּקְפָּא דְּעֵשָׂו דְּאַשְׁלִים עִמֵּיהּ דְּיַעֲקֹב וּבְגִין דְּאַשְׁלִים עִמֵּיהּ דְּיַעֲקֹב וְאוֹדֵי לֵיהּ עַל אִינּוּן בִּרְכָאן כְּדֵין אַשְׁלִים עִמֵּיהּ עֵשָׂו כְּדֵין אוֹדֵי לֵיהּ עֵשָׂו דִּכְתִיב יֵשׁ לִי רָב אָחִי יְהִי לְךָ אֲשֶׁר לְךָ דְּהָא אוֹדֵי לֵיהּ עַל אִינּוּן בִּרְכָאן דַּי לִי בְּחַרְבָּא. וְעַד דְּלָא אַשְׁתְּלִים עִמֵּיהּ יַעֲקֹב לְגַבֵּי הַהוּא מְמָנָא דְּאִתְּפְּקַד עֲלֵיהּ לָא אַשְׁלִים עִמֵּיהּ עֵשָׂו בְּגִין כַּךְ בְּכָל אָתָר תּוּקְפָּא דְּלְתַתָּא תַּלְיָיא בְּתוּקְפָּא דְּלְעֵילָא:

מִתְגַּבֵּר עַל יֵצֶר הָרָע, וּמַשְׁלִים עִמּוֹ, וְהַיֵּצֶר הָרָע נֶהְפָּךְ לְעַבְדּוֹ לַיֵּצֶר הַטּוֹב. וּכְשֶׁבָּא הָאָדָם לְהִטָּמֵא, אוֹתוֹ יֵצֶר הָרָע מִתְחַזֵּק וּמִתְגַּבֵּר עַל יֵצֶר הַטּוֹב. וּכְבָר הֶעֱמִדָנוּ. וַדַּאי, כְּשֶׁאוֹתוֹ הָאָדָם בָּא לְהִטָּהֵר, כַּמָּה הִתְגַּבְּרוּת הוּא צָרִיךְ לְהִתְגַּבֵּר, וְכַאֲשֶׁר מִתְגַּבֵּר יֵצֶר הַטּוֹב, אָז, גַּם אוֹיְבָיו יַשְׁלִים אִתּוֹ, כִּי הַיֵּצֶר הָרָע, שֶׁהוּא אוֹיְבָיו, נִכְנָע לִפְנֵי יֵצֶר הַטּוֹב, וְעַל זֶה אָמַר שְׁלֹמֹה, (משלי י"ב) טוֹב נִקְלֶה וְעֶבֶד לוֹ. מַהוּ וְעֶבֶד לוֹ, זֶהוּ הַיֵּצֶר הָרָע, שֶׁנַּעֲשֶׂה לְעֶבֶד לְיֵצֶר הַטּוֹב, וְאָז כְּשֶׁהוֹלֵךְ הָאָדָם בְּמִצְוֹת הַתּוֹרָה, אָז, גַּם אוֹיְבָיו יַשְׁלִים אִתּוֹ, זֶהוּ הַיֵּצֶר הָרַע וְכָל הַבָּאִים מִצִּדּוֹ. בֹּא רְאֵה, בְּגִלְגֻּל שֶׁיַּעֲקֹב בָּטַח בּוֹ, בַּקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, וְכָל דְּרָכָיו הָיוּ לִשְׁמוֹ, עַל כֵּן אוֹיְבָיו יַשְׁלִים אִתּוֹ, וְזֶה סַמָּא"ל שֶׁהוּא כֹּחוֹ וְתוֹקְפּוֹ שֶׁל עֵשָׂו, שֶׁהִשְׁלִים עִם יַעֲקֹב, וְהוֹדָה לוֹ עַל הַבְּרָכוֹת, אָז גַּם עֵשָׂו הִשְׁלִים עִמּוֹ, (וְאָז עֵשָׂו הוֹדָה לוֹ, שֶׁכָּתוּב יֵשׁ לִי רָב אָחִי יְהִי לָךְ וְגוֹ', שֶׁהֵרִי הוֹדָה לוֹ עַל אֵלּוּ הַבְּרָכוֹת, דַּי לִי בַּחֶרֶב). וְכָל

עוֹד שֶׁלֹּא הִשְׁלִים יַעֲקֹב עִם אוֹתוֹ הַמְמוּנֶּה שֶׁנִּתְמַנָּה עָלָיו, לֹא הִשְׁלִים עִמּוֹ עֵשָׂו. וְהוּא מְשׁוּם זֶה, שֶׁבְּכָל מָקוֹם הַחוֹזֵק שֶׁלְּמַטָּה תָּלוּי בַּחוֹזֵק שֶׁל מַעְלָה.

יוסף לחוק

Yosef le-Hok

מוסר

Ethical Teaching:

מספר תפארת הקדש דף ג:

Tiferet Ha-Kodesh, Page 3b

כָּל הַמִּתְיַהֵר נוֹפֵל בְּגֵיהִנָּם שֶׁנֶּאֱמַר (משלי כא) זֵד יָהִיר לֵץ שְׁמוֹ עוֹשֶׂה בְּעֶבְרַת זָדוֹן וְאֵין עֶבְרָה אֶלָּא גֵּיהִנָּם שֶׁנֶּאֱמַר (צפניה א) יוֹם עֶבְרָה הַיּוֹם הַהוּא. כָּל אָדָם שֶׁיֵּשׁ בּוֹ גַּסּוּת רוּחַ כְּאִילּוּ עוֹבֵד עֲבוֹדָה זָרָה כְּתִיב הָכָא (משלי טז) תּוֹעֲבַת ה' כָּל גְּבַהּ לֵב וּכְתִיב הָתָם (דברים ז) וְלֹא תָבִיא תוֹעֵבָה אֶל בֵּיתֶךָ. כָּל אָדָם שֶׁיֵּשׁ בּוֹ גַּסּוּת הָרוּחַ כְּאִלּוּ בָּא עַל הָעֲרָוָה כְּתִיב הָכָא תּוֹעֲבַת ה' כָּל גְּבַהּ לֵב

Whoever is haughty descends into hell, as it says, "A proud sinner, scorner is his name; he acts in the fury of sin." (Proverbs 21:24) And "fury" is none other than hell, as it states, "A day of **fury** is that day." (Zephaniah 1:15) Any person who has haughtiness within him, it is as though he worships idols. It is written here, "An **abomination** of the Lord is every high heart." (Proverbs 16:5) And there it is written, "Do not bring an **abomination** to your house [referring to idols]." (Deuteronomy 7:26) Any person who has haughtiness within him, it is as though he had forbidden relations. It is written here "An **abomination** of the Lord is every high heart." (Proverbs 16:5) And there it is written, "for all these **abominations** have

וּכְתִיב הָתָם (ויקרא יח) כִּי אֶת כָּל הַתּוֹעֵבוֹת הָאֵל עָשׂוּ. כָּל אָדָם שֶׁיֵּשׁ בּוֹ גַּסּוּת רוּחַ כְּאִלּוּ בָּנָה בָּמָה שֶׁנֶּאֱמַר (ישעיה ב) חִדְלוּ לָכֶם מִן הָאָדָם אֲשֶׁר נְשָׁמָה בְאַפּוֹ כִּי בַמֶּה נֶחְשָׁב הוּא עַל תִּקְרֵי בַּמֶּה אֶלָּא בָּמָה. כָּל אָדָם שֶׁיֵּשׁ בּוֹ גַּסּוּת הָרוּחַ לְסוֹף מִתְמַעֵט שֶׁנֶּאֱמַר (איוב כד) רוֹמּוּ מְעַט וְאֵינֶנּוּ. כָּל אָדָם שֶׁיֵּשׁ בּוֹ גַּסּוּת הָרוּחַ רָאוּי לְגַדְעוֹ כַּאֲשֵׁירָה כְּתִיב הָכָא (ישעיה י) וְרָמֵי הַקּוֹמָה גְּדוּעִים וּכְתִיב (דברים ז) וַאֲשֵׁירֵיהֶם תְּגַדֵּעוּן. כָּל אָדָם שֶׁיֵּשׁ בּוֹ גַּסּוּת הָרוּחַ אֵין עַפְרוֹ נִנְעָר וְאֵינוֹ קָם בִּתְחִיַּית הַמֵּתִים שֶׁנֶּאֱמַר (ישעיה כו) הָקִיצוּ וְרַנְּנוּ שׁוֹכְנֵי עָפָר שׁוֹכְבֵי עָפָר לֹא נֶאֱמַר אֶלָּא שׁוֹכְנֵי עָפָר מִי שֶׁנַּעֲשָׂה שִׁכֵּן לֶעָפָר בַּחַיִּים כָּל אָדָם שֶׁיֵּשׁ בּוֹ גַּסּוּת רוּחַ שְׁכִינָה מְיַלֶּלֶת עָלָיו שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים לח) וְגַבְהוֹת מִמֶּרְחָק יֵיָדָע וְגוֹ' מִמֶּרְחָק קוֹדֶם שֶׁיָּבֹא עָלָיו הַפּוּרְעָנוּת יָמִים רַבִּים הַשְׁכִּינָה מִתְאוֹנֶנֶת עָלָיו. כָּל אָדָם שֶׁיֵּשׁ בּוֹ גַּסּוּת רוּחַ אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֵין אֲנִי וְהוּא יְכוֹלִין לָדוּר בָּעוֹלָם שֶׁנֶּאֱמַר (שם קא) מְלָשְׁנִי בַסֵּתֶר רֵעֵהוּ אוֹתוֹ אַצְמִית גְּבַהּ עֵינַיִם וּרְחַב לֵבָב אוֹתוֹ לֹא אוּכָל אַל תִּקְרֵי אוֹתוֹ אֶלָּא אִתּוֹ. כָּל הַמִּתְיַהֵר אִם נָבִיא הוּא נִבּוּאָתוֹ מִסְתַּלֶּקֶת מִמֶּנּוּ מִדְּבוֹרָה וְכוֹ' אִם חָכָם הוּא חָכְמָתוֹ מִסְתַּלֶּקֶת מִמֶּנּוּ מֵהִלֵּל שֶׁנֶּאֱמַר מִי גָרַם לָכֶם שֶׁעֲלֵיתֶם מִבָּבֶל וְאֶהְיֶה נָשִׂיא עֲלֵיכֶם עַצְלוּת שֶׁבָּכֶם שֶׁלֹּא שְׁמַשְׁתֶּם גְּדוֹלֵי הַדּוֹר. כָּל אָדָם שֶׁיֵּשׁ בּוֹ

the men of the land done." (Leviticus 18:27) Any person who has haughtiness within him, it is as though he built a [forbidden] private altar, as it says, "Refrain yourselves from man who has a soul in his nostril, for what [*bameh*] is he considered?" (Isaiah 2:22) Read not *bameh* [for what] but *bamah* [altar]. Any person who has haughtiness within him will eventually be diminished, as it states, "They are raised a little and are gone." (Job 24:24) Any person who has haughtiness within him deserves to be cut down like an Asherah [a tree worshipped as an idol]. It is written here, "Those of high stature will be **cut down**," (Isaiah 10:33) and it is written, "and **cut down** their Asherot." (Deuteronomy 7:5) If a person has haughtiness within him, his dust will not be awakened, and he will not arise at the resurrection of the dead, as it says, "Awaken and sing, ye who dwell in the dust." (Isaiah 26:19) It says not "who lie in the dust" but "who dwell in the dust" — whoever makes himself a neighbor to the dust in his lifetime. If a person has haughtiness within him, God's Presence wails over him, as it states, "and He knows the one who is high from afar." (Psalms 138:6) "From afar" — before punishment comes upon him, for many days God's Presence mourns over him. If a person has haughtiness within him, the Holy One, blessed be He, says, "He and I cannot live [together] in the world." As it declares, "Whoever slanders his fellow in secret, him will I destroy. Whoever is haughty of eye and proud of heart, him [*otoh*] I cannot [bear]." (ibid., 101:5) Read not *otoh* [him] but *itoh* [be with him]. If a person has haughtiness within him, if he is a Prophet, his prophecy leaves him. We learn this from Devorah, etc. [Who said, "until I, Devorah, arose," (Judges 5:7) followed by "Awaken, awaken, Devorah," (ibid., verse 12) implying that her Divine Inspiration had left her.] If he is a Sage, his wisdom leaves him. We learn this from Hillel, who said, "What was it that caused that I should come up from Babylonia for you and become *nasi* [leader] over you? The laziness in you, that you did not make yourselves disciples of the great Sages of the generation." [And afterwards Hillel could not remember the law in the case under discussion.]

גַּסּוּת רוּחַ אֵין תְּפִלָּתוֹ נִשְׁמַעַת דְּאֵין תְּפִלָּתוֹ שֶׁל אָדָם נִשְׁמַעַת אֶלָּא אִם כֵּן מֵשִׁים עַצְמוֹ כִּבְשָׂר שֶׁנֶּאֱמַר (ישעיה סו) וְהָיָה מִדֵּי חׇדֶשׁ בְּחׇדְשׁוֹ וְגוֹ' יָבֹא כׇל בָּשָׂר וְגוֹ':

If a person has haughtiness within him, his prayer is not heeded, because a person's prayer is not heeded unless he considers himself [soft] like flesh, as it says, "And it will be from month to month ... all **flesh** will come to bow down before Me ...." (Isaiah 66:23)

Practical Law:
Rambam, Laws of Torah Study 1

הלכה
הרמב"ם הלכות תלמוד תורה פרק א

א נָשִׁים וַעֲבָדִים וּקְטַנִּים פְּטוּרִים מִתַּלְמוּד תּוֹרָה אֲבָל קָטָן אָבִיו חַיָּיב לְלַמְּדוֹ תּוֹרָה שֶׁנֶּאֱמַר (דברים יא) וְלִמַּדְתֶּם אוֹתָם אֶת בְּנֵיכֶם לְדַבֵּר בָּם וְאֵין הָאִשָּׁה חַיֶּבֶת לְלַמֵּד אֶת בִּתָּהּ שֶׁכָּל הַחַיָּיב לִלְמוֹד חַיָּיב לְלַמֵּד: ב כְּשֵׁם שֶׁחַיָּיב אָדָם לְלַמֵּד אֶת בְּנוֹ כָּךְ הוּא חַיָּיב לְלַמֵּד אֶת בֶּן בְּנוֹ שֶׁנֶּאֱמַר (שם ד) וְהוֹדַעְתָּם לְבָנֶיךָ וְלִבְנֵי בָנֶיךָ וְלֹא בְנוֹ וּבֶן בְּנוֹ בִּלְבַד אֶלָּא מִצְוָה עַל כָּל חָכָם וְחָכָם מִיִּשְׂרָאֵל לְלַמֵּד אֶת כָּל הַתַּלְמִידִים אַף עַל פִּי שֶׁאֵינָן בָּנָיו שֶׁנֶּאֱמַר (שם ו) וְשִׁנַּנְתָּם לְבָנֶיךָ מִפִּי הַשְּׁמוּעָה לָמְדוּ. בָּנֶיךָ אֵלּוּ תַּלְמִידֶיךָ שֶׁהַתַּלְמִידִים קְרוּיִין בָּנִים שֶׁנֶּאֱמַר וַיֵּצְאוּ בְּנֵי הַנְּבִיאִים אִם כֵּן לָמָּה נִצְטַוֶּה עַל בְּנוֹ וְעַל בֶּן בְּנוֹ לְהַקְדִּים בְּנוֹ לְבֶן בְּנוֹ וּבֶן בְּנוֹ לְבֶן חֲבֵירוֹ: ג וְחַיָּיב לִשְׁכּוֹר מְלַמֵּד לִבְנוֹ לְלַמְּדוֹ וְאֵינוֹ חַיָּיב לְלַמֵּד בֶּן חֲבֵירוֹ אֶלָּא בְחִנָּם. מִי שֶׁלֹּא לִמְּדוֹ אָבִיו חַיָּיב לְלַמֵּד אֶת עַצְמוֹ כְּשֶׁיָּכִיר שֶׁנֶּאֱמַר (דברים ה) וּלְמַדְתֶּם אוֹתָם וּשְׁמַרְתֶּם לַעֲשׂוֹתָם. וְכֵן אַתָּה מוֹצֵא בְּכָל מָקוֹם שֶׁהַתַּלְמוּד קוֹדֵם לְמַעֲשֶׂה מִפְּנֵי שֶׁהַתַּלְמוּד מֵבִיא לִידֵי מַעֲשֶׂה וְאֵין הַמַּעֲשֶׂה מֵבִיא לִידֵי תַּלְמוּד: ד הָיָה הוּא רוֹצֶה לִלְמוֹד תּוֹרָה וְיֵשׁ לוֹ בֵּן לִלְמוֹד תּוֹרָה הוּא קוֹדֵם לִבְנוֹ וְאִם הָיָה בְּנוֹ נָבוֹן וּמַשְׂכִּיל

(1) Women, slaves, and minors are exempt from Torah study. However, the father of a minor is obligated to teach him Torah, as it says, "And you will teach them to your children, to speak of them ..." (Deuteronomy 11:19) A woman is not obligated to teach her son, because whoever is obligated to learn is obligated to teach. **(2)** Just as a man is obligated to teach his son, so he is obligated to teach his grandson. As it says, "And you will make them known to your children, and to your children's children." (Deuteronomy 4:9) And not only his son and his grandson, but it is a commandment upon every Sage of Israel to teach all students, even though they are not his sons. As it says, "And you will teach them to your children." (ibid., 6:7) And from the Oral Tradition we have learned that these "your children" are your students. As it says, "Sons of the prophets came out." (II Kings 2:3) If so, why is one commanded concerning his son and his grandson? To give precedence to his son over his grandson, and to his grandson over another man's son. **(3)** One is obligated to hire a teacher for his son to teach him, but he is only obligated to teach another man's son for free. Someone whose father did not teach him is obligated to teach himself when he realizes [the need]. As it says, "And learn them, and observe to do them." (Deuteronomy 5:1) And so you find everywhere, that study precedes action. For study leads to action, but action does not lead to study. **(4)** If one wants to study Torah and he has a son to study Torah, he takes precedence over his son. But if the son is insightful and intelligent, and

לְהָבִין מַה שֶּׁיִּלְמוֹד יוֹתֵר מִמֶּנּוּ בְּנוֹ קוֹדֵם וְאַף עַל פִּי שֶׁבְּנוֹ קוֹדֵם לֹא יְבַטֵּל הוּא שֶׁכֵּשֵׁם שֶׁמִּצְוָה עָלָיו לְלַמֵּד אֶת בְּנוֹ כָּךְ הוּא מִצְוָה לְלַמֵּד עַצְמוֹ:

[capable of] understanding what he learns more than he is, his son takes precedence. But even though his son takes precedence, he, himself, must not desist [from study]. For just as it is a commandment upon him to teach his son, so too, is it a commandment to teach himself.

TOLDOT FOR THURSDAY NIGHT תולדות ליל ששי

צירוף יהוה

יא וַיְצַו אֲבִימֶלֶךְ אֶת־כָּל־הָעָם לֵאמֹר הַנֹּגֵעַ בָּאִישׁ הַזֶּה וּבְאִשְׁתּוֹ **מוֹת יוּמָת:** וּפַקִּיד אֲבִימֶלֶךְ יָת כָּל עַמָּא לְמֵימָר דְּיַנְזֵק בְּגַבְרָא הָדֵין וּבְאִתְּתֵיהּ אִתְקְטָלָא יִתְקְטֵל: **יב** וַיִּזְרַע יִצְחָק בָּאָרֶץ הַהִוא וַיִּמְצָא בַּשָּׁנָה הַהֵוא מֵאָה

(11) So Avimelekh commanded all the people, saying: Anyone who touches this man or his wife, will surely be put to death! **(12)** Yitzhak sowed in that land,

RASHI רש"י

(יב) **בָּאָרֶץ הַהִוא.** אַף עַל פִּי שֶׁאֵינָהּ חֲשׁוּבָה כְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל עַצְמָהּ כְּאֶרֶץ שִׁבְעָה גּוֹיִם: **בַּשָּׁנָה הַהִוא.** אַף עַל פִּי שֶׁאֵינָהּ כְּתִקְנָתָהּ שֶׁהָיְתָה שְׁנַת רָעָבוֹן: **בָּאָרֶץ הַהִוא בַּשָּׁנָה הַהִוא.** שְׁנֵיהֶם לָמָּה לוֹמַר שֶׁהָאָרֶץ קָשָׁה וְהַשָּׁנָה קָשָׁה: **מֵאָה שְׁעָרִים.** שֶׁאָמְדוּהָ כַּמָּה רְאוּיָה לַעֲשׂוֹת וְעָשְׂתָה עַל אַחַת מֵאָה מִמַּה

(12) In that land — *Even though [God had told Yitzhak never to leave the Land of Israel (see Rashi verse 2 above), and thus we see that Gerar, the land of the Philistines, is indeed technically part of the Land of Israel, nevertheless,] it is not as intrinsically significant as the Land of Israel proper, namely, those territories of the "seven nations" (see Deuteronomy 7:1) [constituting the area of land that would flourish from the blessing of "the Land of Israel" per se. Thus, we see that God especially blessed Yitzhak, for he yielded so much in a land that was not so fertile. Furthermore,]* **In that year —** *[Yitzhak yielded one hundredfold,] even though the year was out of the ordinary, for it was a year [within a period] of famine.* **In that land ... in that year —** *Why does the verse need to say both ["that" land and "that" year]? In order to tell us that [apart from the fact that Gerar was not the fully fertile Land of Israel proper, and that it was a period of famine (see preceding Rashi), furthermore] "that" particular [piece of] ground [that Yitzhak sowed, had especially] hard [soil], and [of all the years during that period of famine,] "that" particular year was [especially] harsh [and yet Yitzhak yielded a hundred-fold because of God's blessing] (*Bereishit Rabbah *64:6).* **מאה שערים** *— [literally, "one hundred estimated values."] For they [namely, Yitzhak and the people with him] estimated how much crop should have been yielded; however, the yield was one hundred times*